

Голові спеціалізованої вченої ради з розгляду
та захисту дисертації на здобуття ступеня
доктора філософії доктору юридичних наук,
професору, завідувачу кафедри теорії та історії
держави і права юридичного факультету
Університету «КРОК»
Прилипку Сергію Миколайовичу

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Камінської
Наталії Василівни на дисертаційне дослідження Лукашевича Сергія
Миколайовича на тему: «Поняття та межі судового розсуду: питання теорії
та практики», подане до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з
галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Дисертація Лукашевича С. М. на тему «Поняття та межі судового розсуду: питання теорії та практики» не викликає сумнівів з огляду на сучасні тенденції розвитку правової системи України, реформування судової влади, необхідність забезпечення ефективного, справедливого і передбачуваного правосуддя. В умовах зростання складності суспільних відносин, нестабільності законодавства, наявності прогалин і колізій у правовому регулюванні особливого значення набуває питання належного використання судового розсуду як механізму індивідуалізації судового рішення та забезпечення ефективного захисту прав людини.

Сучасні суспільно-політичні та правові трансформації, запровадження воєнного стану, зростання кількості складних категорій спорів, нестабільність законодавства, поява нових правових викликів і необхідність оперативного реагування на них суттєво посилили навантаження на судову систему й актуалізували потребу забезпечення балансу між законністю, справедливістю, правовою визначеністю і гнучкістю правозастосування. В умовах постійних змін нормативного регулювання, наявності прогалин, колізій і оціночних понять у законодавстві особливого значення набуває питання меж судового розсуду, недопущення судового свавілля, забезпечення єдності судової практики і належного врахування принципів верховенства права, пропорційності й ефективного судового захисту прав людини.

Європейська інтеграція України додатково підвищує актуальність досліджуваної теми, оскільки вимагає не лише гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу, а й практикою Європейського суду з прав людини, формування нової моделі судового мислення, заснованої на цінностях прав людини, правової визначеності, пропорційності й справедливості. Це зумовлює вдосконалення механізмів реалізації судового розсуду та чіткого визначення його меж у сучасній правовій системі України.

Отже, тема дисертаційного дослідження Лукашевича С.М. «Поняття та межі судового розсуду: питання теорії та практики» є надзвичайно актуальною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій. Наукову проблему щодо поняття та меж судового розсуду розкрито дисертантом ґрунтовно та комплексно; проведено глибокий аналіз джерел, опрацьована чинна нормативно-правова та інституційна база. Логіка побудови тексту роботи поєднує напрями дослідження, висновки й пропозиції логічним чином пов'язані з результатами наукового аналізу. Зміст роботи та наукових публікацій автора засвідчує достатній рівень обґрунтованості отриманих наукових результатів та підтверджує їх достовірність.

Виходячи з цього, дисертаційне дослідження Лукашевича С.М. є цілісним науковим дослідженням, а його наукові положення, висновки та пропозиції мають високий ступінь обґрунтованості.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації, забезпечуються комплексним використанням загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження, широкою нормативною та доктринальною базою, а також ґрунтовним аналізом вітчизняних і зарубіжних наукових підходів до розуміння судового розсуду. У першому розділі автором послідовно досліджено еволюцію наукових концепцій судового розсуду, що дозволило встановити методологічну багатовимірність цього явища та довести його складну нормативну, функціональну, ціннісну й інституційну природу. Положення дисертації ґрунтуються на критичному аналізі нормативно-позитивістського,

соціологічного, герменевтичного, гуманістичного, парадигмального, реалістичного підходів, що забезпечує високий рівень наукової аргументованості висновків.

Обґрунтованість результатів дослідження підтверджується тим, що автор не обмежується формальним описом існуючих доктрин, а пропонує власне комплексне бачення судового розсуду як нормативно зумовленої форми правозастосовної діяльності суду, що реалізується у межах процесуальної форми та поєднує правові, моральні та ціннісні елементи. Переконливими є висновки про розгляд судового розсуду не лише як інструменту правозастосування, а як структурного елементу механізму забезпечення верховенства права, справедливості, пропорційності та правової визначеності.

Заслуговує на підтримку запропоноване автором удосконалене визначення судового розсуду, а також висновок про те, що його зміст розкривається через взаємодію нормативного, доцільнісного і морального компонентів. Переконливими є положення про необхідність оцінки судового розсуду не лише через формальну законність, а й через категорії людської гідності, справедливості, моральної відповідальності судді та рівня суспільної довіри до судової влади. Це свідчить про належний рівень теоретичного узагальнення, внутрішню логічну послідовність дослідження та достатній ступінь достовірності сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і практичних рекомендацій.

У другому розділі достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків підтверджуються послідовним застосуванням комплексного методологічного підходу до аналізу меж судового розсуду, його співвідношення із судовим активізмом та концепцією судового самообмеження. Автор доводить, що судовий розсуд виступає механізмом підтримання балансу між необхідністю забезпечення ефективного судового захисту і недопущенням надмірного втручання суду у сферу нормотворчості чи дискреції органів публічної влади. Науково аргументованими є висновки про існування не лише формально закріплених, а й гіпотетичних, доктринально та аксіологічно

зумовлених меж судового розсуду, зокрема між правозастосуванням і прихованою нормотворчістю, тлумаченням права і політичним вибором, захистом прав людини і надмірним судовим активізмом.

Обґрунтованість висновків також забезпечується використанням інтегративного підходу, у межах якого межі судового розсуду досліджуються через нормативно-позитивістський, аксіологічний, функціональний, інституційний та герменевтичний виміри. Такий підхід дозволив автору відійти від спрощеного розуміння меж судового розсуду як сукупності формальних заборон і натомість розглядати їх як комплексну систему правових, ціннісних та процедурних орієнтирів, у межах яких суддя здійснює відповідальний вибір юридично допустимого рішення. Переконливими є висновки щодо того, що саме поєднання принципів верховенства права, справедливості, пропорційності та правової визначеності створює належні умови для запобігання як судовому свавіллю, так і надмірному формалізму.

Значний науковий інтерес становлять положення дисертації щодо ролі судового прецеденту в континентальній правовій системі України. Автором аргументовано доведено, що, попри формальне невизнання судового прецеденту як самостійного джерела права, судова практика фактично набуває дедалі більшого регулятивного значення. Достовірними та науково обґрунтованими є висновки щодо впливу правових позицій Верховного Суду, практики Конституційного Суду України, інституту зразкових справ та використання рішень Суду Європейського Союзу на розвиток єдності судової практики та формування нової правової культури. Це свідчить про глибину проведеного дослідження, логічність отриманих результатів та їх вагоме значення для подальшого розвитку доктрини судового розсуду і сучасного адміністративного судочинства в Україні.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій у третьому розділі дисертації підтверджуються комплексним аналізом практики застосування норм права Європейського Союзу, діяльності Конституційного Суду України та Верховного Суду у контексті забезпечення

єдності судового правозастосування. Автором переконливо доведено, що ефективність імплементації норм права ЄС залежить не лише від формального закріплення їх дії у національному законодавстві, а насамперед від реального використання цих норм у судовій практиці. Науково аргументовані висновки про визначальну роль судового розсуду у процесі адаптації права ЄС до національного правового середовища, оскільки саме через механізм судового тлумачення забезпечується узгодження європейських стандартів із особливостями внутрішнього правопорядку України.

Переконливими та методологічно обґрунтованими є положення щодо використання досвіду Литви та Латвії як прикладу поступової інтеграції норм і принципів права ЄС у національну юриспруденцію ще до набуття повноправного членства в Європейському Союзі. Автором слушно наголошено на вирішальній ролі судової практики у процесі правової інтеграції та формуванні нової моделі правозастосування, зорієнтованої на європейські стандарти правосуддя. Такий підхід свідчить про належний рівень порівняльно-правового аналізу та підсилює практичну значущість отриманих результатів для сучасного етапу євроінтеграційного розвитку України.

Заслужовують на підтримку висновки автора щодо ролі Конституційного Суду України як ключового інституту забезпечення верховенства права, правової визначеності та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами прав людини. Достовірними є положення про те, що рішення Конституційного Суду України визначають зміст конкретних норм, формують загальні стандарти судового тлумачення, забезпечуючи єдність і передбачуваність судової практики. Також науково обґрунтованими є висновки щодо визначальної ролі Верховного Суду у формуванні обов'язкових правових позицій, інтеграції європейських правових стандартів та забезпеченні узгодженості судової практики різних юрисдикцій.

Зміст і текст дисертації відповідає обраній темі. Висновки та пропозиції дослідження є достатньо обґрунтованими і достовірними.

Структура дисертації побудована структурно-логічно та включає такі елементи як: анотація, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, висновок, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг роботи становить 239 стор., з них основного тексту – 178 стор., список використаних джерел з 212 найменувань. Розділи і підрозділи дисертації, а також текстовий матеріал роботи логічно продумані та відповідають темі і меті дослідження.

Новизна наукових положень, висновків і пропозицій сформульованих в дисертації. Автором дисертаційного дослідження отримано та винесено на публічний захист вагомі результати щодо розроблення теоретико-методологічних підходів до розуміння природи, меж та механізмів реалізації судового розсуду, а також практичних пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання та судової практики у цій сфері.

Виходячи зі змісту дисертаційної роботи, можна стверджувати, що виклад розроблених наукових положень відображає поставлені завдання та вирішує їх. Водночас розроблені положення, елементи наукової новизни, висновки та пропозиції є повними та достовірними. Отримані наукові результати Лукашевича С. М. містять елементи наукової новизни та мають важливе теоретичне і прикладне значення для формування єдиних підходів до застосування судового розсуду, забезпечення правової визначеності, ефективного судового захисту, дотримання принципу верховенства права та запобігання проявам судового свавілля у процесі здійснення правосуддя..

До основних результатів дисертаційної роботи варто віднести такі:

- сформульовану автором інтегративну концепцію судового розсуду, яка поєднує нормативний, функціонально-діяльнісний, парадигмальний та гуманістичний підходи. Такий підхід дозволяє розглядати судовий розсуд не лише як техніко-юридичний інструмент правозастосування, а як складний структурний елемент механізму забезпечення верховенства права, легітимації судових рішень та формування довіри до судової влади;

- безперечною науковою цінністю характеризується й запропонована автором парадигмально-гуманістична модель судового розсуду, відповідно до

якої зміст, межі та ступінь свободи судді залежать від домінуючої правової парадигми, тоді як гуманістичний підхід забезпечує наповнення судового розсуду ціннісним змістом, орієнтованим на захист прав людини, гідності, справедливості та моральної відповідальності судді;

- вагомим результатом дослідження є також концептуалізація внутрішнього переконання судді як багатовимірного явища, що формується не лише під впливом правових норм, а й морально-етичних чинників, гуманістичних орієнтирів та суспільних очікувань. Автор переконливо доводить, що внутрішнє переконання судді визначає якість судового рішення як акту, який має одночасно юридичну та моральну природу;

- науково значущим є і виокремлення доктринальних меж судового розсуду, зокрема межі між правозастосуванням і прихованою нормотворчістю, між тлумаченням права та політичним вибором, між захистом прав людини та надмірним судовим активізмом. У роботі обґрунтовано, що саме ці межі мають визначальне значення для забезпечення легітимності судової влади в демократичній правовій державі;

- заслуговує на позитивну оцінку й удосконалення автором теоретичного визначення судового розсуду, яке розкриває його як нормативно зумовлений вид правозастосовної діяльності суду, що реалізується у межах процесуальної форми та полягає у відповідальному виборі між кількома юридично допустимими варіантами рішення. Такий підхід дозволяє подолати спрощене розуміння судового розсуду як виключно дискреційної свободи судді та підкреслює його залежність від принципів права, правових цінностей і цілей правового регулювання;

- важливим є також удосконалення доктринальних підходів до співвідношення судового активізму та судового самообмеження, оскільки автор переконливо доводить, що судовий розсуд виступає механізмом підтримання балансу між необхідністю захисту прав людини та недопущенням виходу суду за межі своїх конституційних повноважень.

Теоретичні, методологічні та практичні результати дисертаційної роботи свідчать про вагомий науковий внесок автора у дослідження поняття, природи, меж та механізмів реалізації судового розсуду як одного з ключових елементів сучасного правосуддя. У роботі комплексно досліджено судовий розсуд як багатовимірне правове явище, розкрито його нормативний, аксіологічний, функціональний та інституційний зміст, а також запропоновано нові підходи до визначення меж допустимого судового розсуду, співвідношення судового активізму та самообмеження, ролі судової практики у забезпеченні єдності правозастосування.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Результати дослідження Лукашевича С.М повною мірою відображені в наукових фахових виданнях, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також виступах автора з доповідями основних положень дисертації на науково-практичних заходах, що підтверджує достатній рівень апробації. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковані дисертантом самостійно в 11 наукових працях, зокрема: 4 статті опублікованих у наукових фахових виданнях України і 7 тезах доповідей – у матеріалах науково-практичних конференцій, круглих столів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення та висновки дослідження доведено до рівня конкретних пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання та практики застосування судового розсуду. Запропоновані автором підходи можуть бути використані у процесі вдосконалення процесуального законодавства, формування єдиної судової практики, розвитку механізмів забезпечення правової визначеності та передбачуваності судових рішень, а також при підготовці методичних рекомендацій для суддів щодо належного обґрунтування рішень і дотримання меж судового розсуду. Результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на 7 науково-практичних конференціях, круглих столах та інших наукових заходах.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Дисертаційне дослідження та опубліковані наукові праці Лукашевича С.М у фахових виданнях пройшли експертизу в установі, де виконувалось дослідження, було встановлено відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації дисертаційної роботи, опублікованих праць та використання спеціалізованого програмного забезпечення. Дисертація є самостійною науковою працею автора, основні ідеї та розробки, викладені в роботі, зокрема наукова новизна, практичне значення дослідження, отримані ним особисто.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. У цілому, позитивно оцінюючи дослідження Лукашевича С. М. доцільно звернути увагу на такі дискусійні положення та окремі недоліки, зокрема:

1. У роботі обґрунтовується доцільність розширення обсягу повноважень суду як передумови підвищення ефективності судового захисту та забезпечення справедливого вирішення публічно-правових спорів, що загалом заслуговує на підтримку. Водночас дискусійним видається те, що автором недостатньо чітко конкретизовано межі такого розширення, зокрема не розкрито, де саме проходить межа між допустимою реалізацією судового розсуду та фактичним перевищенням судом своїх повноважень або втручанням у сферу дискреції органів публічної влади. У цьому контексті потребує додаткового наукового обґрунтування питання співвідношення судового розсуду з принципом розподілу влад та меж судового контролю за адміністративними рішеннями.

2. У дисертації не повною мірою визначено систему уніфікованих критеріїв, які могли б забезпечити однаковість та передбачуваність застосування судового розсуду в правозастосовній практиці. Зокрема, доцільним було б більш детально окреслити такі критерії, як пропорційність, розумність, обґрунтованість і правова визначеність, а також механізми їх практичної імплементації у судових рішеннях. У зв'язку з цим дискусійним залишається питання: чи можливо досягти балансу між необхідною гнучкістю судового розсуду та потребою його стандартизації без втрати ефективності правосуддя, що вимагає теоретичного осмислення, емпіричного підтвердження.

3. Недостатньо висвітлено роль міжнародних стандартів саме у сфері судового розсуду і судової аргументації. У дослідженні міжнародні стандарти переважно аналізуються через призму адміністративної дискреції, тоді як значення практики Європейського суду з прав людини, Суду Європейського Союзу, стандартів Ради Європи для визначення меж судового розсуду, критеріїв належної мотивації рішень і забезпечення правової визначеності розкрито недостатньо. Тому доцільно конкретизувати питання про можливість формування в Україні європейської моделі судового розсуду, яка б ґрунтувалася на принципах пропорційності, передбачуваності, належного мотивування й ефективного захисту прав людини.

Проте наведені зауваження та дискусійні положення не зменшують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження, отриманих теоретичних і науково-практичних результатів, а лише підкреслюють, що автор вирішує важливу наукову проблему.

Висновок. Дослідження Лукашевича С.М. на тему «Поняття та межі судового розсуду: питання теорії та практики» є самостійною завершеною науковою працею, у якій отримано достовірні та обґрунтовані результати, що формують комплексне теоретико-правове розуміння природи судового розсуду, його меж, критеріїв реалізації та ролі у забезпеченні ефективного, справедливого і передбачуваного правосуддя. У дисертації досліджено судовий розсуд як складне багатовимірне явище, що поєднує нормативний, функціональний, аксіологічний та інституційний аспекти, а також запропоновано науково обґрунтовані підходи до визначення його меж, запобігання судовому свавіллю та забезпечення балансу між судовим активізмом і самообмеженням. За рівнем наукової новизни, змістовним наповненням, логікою викладення матеріалу, сформульованими узагальненнями, висновками і практичними рекомендаціями дисертація має важливе значення для розвитку сучасної правничої науки в Україні.

Дисертаційне дослідження Лукашевича С.М. відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами), а її автор – **Лукашевич Сергій Миколайович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

**доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник**

відділу міжнародного права та права Європейського Союзу

Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Наталія КАМІНСЬКА

